

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН НА РІЗНИХ РІВНЯХ ЕКОНОМІЧНОГО УСТРОЮ¹

Захаркіна Л.С.,

*к.е.н, доцент, доцент кафедри фінансових технологій і підприємництва,
Сумський державний університет, м. Суми, Україна*

l.zaharkina@finance.sumdu.edu.ua

http://orcid.org/0000-0003-1002-130X

Чухно Р. Ю.,

*студентка кафедри фінансових технологій і підприємництва,
Сумський державний університет, м. Суми, Україна,*

ruslanachukhno@gmail.com

https://orcid.org/0000-0001-5975-4905

Одним із ключових напрямів підвищення ефективності державної фінансової політики є забезпечення необхідного ступеня публічності та прозорості фінансових відносин на всіх рівнях економічного устрою. Саме транспарентність є дієвим інструментом запобігання негативним проявам та зловживанням в фінансовій сфері як в публічних, так і в корпоративних та особистих фінансах. Метою роботи є дослідження сутності та змістовного наповнення поняття транспарентності фінансових відносин на різних рівнях економічного устрою та її ролі у забезпеченні фінансової безпеки держави. У статті було проведено аналіз останніх досліджень та публікацій за темою транспарентності фінансових відносин, та виявлено, що сучасні науковці спрямовують свої зусилля на дослідження різних боків цього процесу та особливостей забезпечення його максимальної дієвості. Розглянуто дефініції поняття «транспарентність», що присутні в сучасній науковій думці як у загальному визначенні, так і з фокусуванням на рівні публічних, корпоративних та особистих фінансів. Було виявлено, що переважна більшість публікацій присвячена транспарентності фінансових відносин на публічному та корпоративному рівнях, практично залишаючи поза увагою рівень особистих фінансів, де необхідність забезпечення публічності та прозорості також має велике значення. Проведений бібліометричний аналіз публікацій за даною тематикою у базі даних Scopus показав наявність тісних взаємозв'язків з іншими економічними і фінансовими категоріями та поняттями, що це раз підтвердило актуальність проведення даних досліджень. Комплексно досліджено сформовану в Україні за період незалежності нормативно-правову базу, що регулює транспарентність фінансових відносин на різних рівнях економічного устрою. Виявлено, що ключовими законодавчими актами в цьому процесі є Закон України «Про відкритість використання публічних коштів», Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Закон України «Про запобігання корупції» та низка інших нормативно-правових документів. Разом з тим, незважаючи на постійний розвиток можливостей забезпечення транспарентності фінансових відносин в Україні, рівень мінімізації економіки та корумпованості залишаються досить високими, що робить перспективними подальші дослідження в цьому напрямку.

Ключові слова: транспарентність, публічні фінанси, корпоративні фінанси, особисті фінанси, нормативно-правове регулювання транспарентності.

DOI:10.21272/1817-9215.2022.2-07

ВСТУП

Фінансова відкритість або транспарентність є важливим елементом ефективною державної політики, яка сьогодні широко визнана у всьому світі. Розширюючи відповідальність держави транспарентність сприяє більш ефективному формуванню та розподілу фінансових ресурсів, запобігаючи проявам корупції та збільшуючи фінансову безпеку держави. Транспарентність вимагає від публічних, корпоративних структур та громадян зробити інформацію про їх діяльність публічною та доступною. Проте практика більшості країн, до яких належить і Україна, показує, що у публічній фінансовій сфері вимоги прозорості не завжди дотримуються, що викликає недовіру громадян до влади. Тому виникає необхідність підвищення рівня транспарентності фінансових відносин, як фактору формування фінансової безпеки держави.

---

1 Стаття підготовлена за результатами дослідження, що фінансується за рахунок бюджетних коштів МОН України «Цифровізація та транспарентність публічних, корпоративних та особистих фінансів: вплив на інноваційний розвиток та національну безпеку» (реєстраційний номер: 0122U000774).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз вітчизняних та закордонних публікацій, присвячених питанням прозорості фінансових відносин демонструє стабільне зростання інтересу до даної проблематики, що має багатогранний характер. Наприклад, І. Шкільник, О. Мірошніченко, А. Іванченко, Ю. Гавриш Ю. С. [1, 2] розглядають фінансову прозорість, як основний інструмент запобігання корупції в державі, Л. Горбата [3], С. Єсімов, В. Бондаренко [4] наголошують на необхідності забезпечення інформаційної відкритості в питаннях фінансових відносин на рівні органів публічної влади шляхом використання сучасних інформаційних технологій, О. Горбунов, В. Малишко [5, 6] приділяють увагу питанням формування міжнародних рейтингів, що визначають рівень відкритості та прозорості бюджетного процесу. Також значну увагу питанням прозорості фінансових відносин приділяють в своїх дослідженнях О. Семчик [7], П. Латковський [8], А. Дем'янюк [9], М. Робінсон [10] та інші науковці. Разом з тим, залишаються недостатньо опрацьованими питання визначення ролі прозорості у фінансових відносинах на різних рівнях економічного устрою.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є дослідження сутності та змістовного наповнення поняття прозорості фінансових відносин на різних рівнях економічного устрою та її ролі у забезпеченні фінансової безпеки держави.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження застосовувалися такі методи: логічного узагальнення, методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції, розрахунково-аналітичний метод, метод графічного зображення даних.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Згідно з тлумачним словником, прозорість трактується як: «вірогідність, ясність і можливість легкої перевірки відомостей про що-небудь; відсутність таємності» [11]. Словник бюджетної термінології сайту «Словопедія» трактує прозорість як: «доведення до загального відома широкою громадськістю інформації про рішення та дії органів влади, взагалі про діяльність будь-яких установ, організацій, суб'єктів господарювання посадових осіб» [12]. Узагальнення підходів щодо трактування поняття прозорості наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Дефініції поняття «прозорість» в сучасній науковій думці

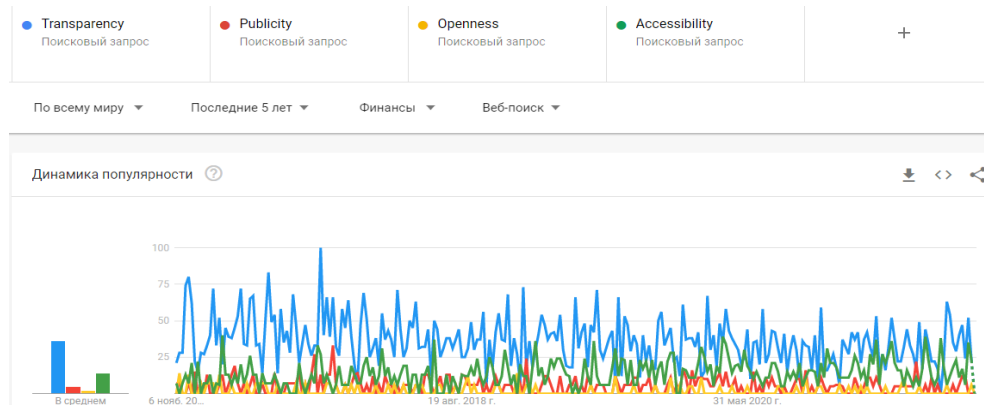
Автор/джерело	Визначення
<i>Загальні визначення «прозорості»</i>	
Наливайко Л.Р.; Романов М.Ю. [13]	Прозорість трактується як складна теоретико-правова категорія, що змістовно поєднує в собі такі поняття, як «прозорість», «відкритість», «гласність», публічність», «підзвітність», доступ до публічної інформації та «участь в управлінні державними справами»
Суровцева І. Ю., Николаєва В. І. [14]	Сукупність інформаційної відкритості органів влади та залучення населення і організацій в місцеве і державне управління
Єсімов С. С., Бондаренко В. А. [4]	Прозорість є способом забезпечення рівності прав на інформацію, участі в суспільно-політичному житті суспільства, контролю громадян щодо органів влади і управління, розвитку громадянського суспільства
<i>Визначення «прозорості» на рівні публічних фінансів</i>	
Семчик О.О. [7]	Прозорість публічної фінансової діяльності є універсальним поняттям яке відображає різні аспекти принципів публічності, прозорості, підзвітності та обміну інформацією.
Робінсон М. [10]	Бюджетна прозорість розглядається у двох напрямках: відкритість та доступність джерел даних та інформації, що використовуються при прийнятті рішень про формування доходів бюджету та їх розподілу; прозорості дій органів державної та місцевої влади в бюджетному процесі.

Автор/джерело	Визначення
<i>Визначення «транспарентності» на рівні корпоративних фінансів</i>	
Зачосова Н. В. Куценко Д. М. [15]	Транспарентність – це рівень відкритості компанії, який досягається шляхом розкриття інформації про структуру організації, ризик-менеджмент, діяльність і її результати
Ігумнов В.М. [16]	Транспарентність – це комплексний (інтегральний) показник відкритості суб'єкта економіки, який відображає адекватність вимогам користувачів, рівень повноти розкриття та доступності звітної інформації про його поточний стан і перспективи діяльності
Дерій Ж. В., Завгородня Н. В. [17]	Під транспарентністю економічних суб'єктів прийнято розуміти інформаційну прозорість або гласність, публічність середовища, в якому знаходиться суб'єкт та надає всім зацікавленим сторонам необхідну їм для прийняття раціональних рішень інформацію у відкритій, повній, своєчасній і зрозумілій формі.

Джерело: узагальнено авторами

Як можна побачити з таблиці 1 сучасні трактування поняття «транспарентність» у загальному визначенні та на рівнях публічних і корпоративних фінансів мають спільні ознаки, сутність яких можна звести до максимального забезпечення публічності, прозорості та відкритості інформаційного забезпечення фінансових відносин. Слід зазначити, що на рівні особистих фінансів або фінансів домогосподарств питання транспарентності залишається недослідженими, про що свідчить майже повна відсутність публікаційної активності.

Аналіз наукового інтересу до змістовного наповнення поняття транспарентності можна доповнити результатами дослідження кількості пошукових запитів в мережі інтернет за відповідними термінами, а саме: «транспарентність» (transparency), «публічність» (publicity), «відкритість» (openness) та «доступність» (accessibility). За допомогою програмного продукту Google Trends було з'ясовано, що с світовому масштабі найбільш розповсюдженим є використання саме поняття «транспарентності» (рис. 1).

Рисунок 1 – Частота пошукових запитів щодо поняття «транспарентності» в мережі Інтернет

Джерело: сформовано авторами

Слід зазначити, що в усьому розвинуеному світі питанням транспарентності останніми роками приділяється особлива увага. Багато авторів дають своє трактування транспарентності, шукають свої шляхи її оцінки, що свідчить про необхідність розглядати її у кількох аспектах, оскільки лише комплексний підхід дозволить досліджувати цю багатогранну субстанцію, яка є однією з основних передумов забезпечення фінансової безпеки.

Для визначення взаємозв'язку транспарентності з іншими економічними категоріями було проведено бібліометричний аналіз, для чого у базі даних Scopus було відібрано 1066 статей за наступними параметрами пошуку: transparency AND

Нормативний документ	Змістове наповнення
адміністрування єдиного веб-порталу використання публічних коштів : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.09.2015 № 694 [19]	порталу використання публічних коштів, створення та функціонування якого передбачено Законом України “Про відкритість використання публічних коштів”
<i>Рівень корпоративних фінансів</i>	
Про встановлення переліку інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню банками України. Постанова НБУ від 15 лютого 2018 р. №11 [200]	Визначає перелік інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню, про певні показники діяльності банків
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996–XIV [21]	Визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні
<i>Рівень особистих фінансів</i>	
Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. [22]	Визначає основні принципи забезпечення публічності особистих фінансів з метою запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

Джерело: систематизовано авторами

Конституцією України (статті: 92, 94, 95, 97 тощо) визначені концептуальні вимоги до оприлюднення звітів про виконання Державного бюджету України. Також питання публічності бюджетного процесу закріплено статтею 28 Бюджетного Кодексу, якою визначено порядок оприлюднення Міністерством фінансів України інформації про бюджет, її зміст, обсяги та терміни висвітлення. Правове регулювання податкової прозорості в Україні закріплено Податковим Кодексом та іншими нормативними документами.

У Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зазначено, що фінансова звітність суб'єктів господарювання не має комерційної таємниці, крім випадків, передбачених законодавством [21]. У відповідності з положеннями даного Закону суб'єкти господарювання, такі як публічні акціонерні товариства, комерційні банки, фінансові установи та інші професійні учасники фондового ринку, банки та інші фінансові установи зобов'язані опублікувати в мережі інтернет та у друкованих джерелах річну фінансову звітність та аудиторський висновок.

Разом з тим, як показує практика, наявність значної кількості нормативно-правових актів, що вимагають від економічних суб'єктів забезпечення публічності та прозорості, не завжди є дієвим механізмом реалізації цього процесу. Підтвердженням цього є значний рівень тінізації та корумпованості економіки нашої держави. Тому питання відкритості та прозорості фінансових відносин залишаються актуальним та потребують всеосяжного опрацювання.

ВИСНОВКИ

Підвищення рівня транспарентності фінансових відносин, учасниками яких є державні та приватні економічні суб'єкти, стає необхідним на сучасному етапі розвитку економічних відносин, оскільки така публічність та прозорість поліпшує імідж держави та бізнесу, знижує ціну капіталу, дозволяє Україні включитися в систему світових господарських зв'язків, що в цілому підвищує рівень фінансової безпеки.

SUMMARY

Zakharkina L.S., Chukhno R.Yu. Theoretical principles of ensuring the transparency of financial relations at different levels of the economic structure.

One of the key ways to increase the effectiveness of public financial policy is to ensure the necessary degree of publicity and transparency of financial relations at all levels of the economic system. Transparency is an effective tool for preventing negative manifestations and abuses in the financial sphere in both public and corporate and personal finances. The aim of the work is to study the essence and content of the concept of transparency of financial relations at different levels of the economic system and its role in ensuring the financial security of the state. The article analyzes the latest research and publications on the transparency of financial relations and

found that modern scholars are focusing their efforts on researching various aspects of this process and the features of ensuring its maximum effectiveness. The definitions of the concept of "transparency", which are present in modern scientific thought both in the general definition and with a focus on the level of public, corporate and personal finance, are considered. It was found that the vast majority of publications focus on the transparency of financial relations at the public and corporate levels, virtually ignoring the level of personal finance, where the need for publicity and transparency is also important. The bibliometric analysis of publications on this topic in the Scopus database showed the presence of close relationships with other economic and financial categories and concepts, which once again confirmed the relevance of these studies. The normative and legal framework formed in Ukraine during the period of independence, which regulates the transparency of financial relations at different levels of the economic system, has been comprehensively studied. It was found that the key legislative acts in this process are the Law of Ukraine "On Openness of Public Funds", the Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine", the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" and a number of other legal documents. At the same time, despite the constant development of opportunities to ensure the transparency of financial relations in Ukraine, the level of shadowing of the economy and corruption remain quite high, which makes further research in this direction promising.

Keywords: transparency, public finance, corporate finance, personal finance, transparency regulation.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Школьник І.О. Прозорість публічних фінансів – протидія корупції: монографія. Суми : видавництво «Ярославна». 2018. 186 с.
2. Школьник І. О., Мірошніченко О. В., Іванченко А. О., Гавриш Ю. С. Сучасний стан прозорості публічних фінансів України. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2020. №3. С. 182–190. DOI: 10.21272/1817-9215.2020.3-20.
3. Горбата Л. П. Інформаційна відкритість як принцип діяльності органів публічної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 125-130.
4. Єсімов С. С., Бондаренко В. А. Прозорість як принцип діяльності органів публічного управління в умовах використання інформаційних технологій. *Соціально-правові студії*. 2018. Випуск 1. С. 42-49.
5. Горбунов О.В. Міжнародний рейтинг відкритості (прозорості) бюджету "Open Budget Index": Україна в контексті міжнародних порівнянь. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2017. В. 32. С. 12-27.
6. Малишко В. В. Публічність та прозорість бюджетного процесу в Україні. *The 8th International scientific and practical conference «Perspective softworlds science and education» (April 22–24, 2020)*. Osaka, Japan : CPN PublishingGroup, 2020. P. 662–671.
7. Семчик О.О. Прозорість як принцип публічної фінансової діяльності в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Випуск №3. С. 30-40.
8. Латковський П. Принцип прозорості бюджету як важлива складова безпеки держави. *Юридичний вісник*. 2019. № 3. С. 56-62. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.938>
9. Дем'янюк А. В. Прозорість бюджету та участь громадськості у бюджетному процесі. *Економіка та суспільство*. 2016. Вип. 6. С. 317-320.
10. Robinson M. Budget analysis and policy advocacy: The role of nongovernmental public action. *IDS Working Paper*. 2006. P. 145-162.
11. Словник UA. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnuk.ua/index.php>
12. Словник бюджетної термінології. Словopedia. URL: <http://slovopedia.org.ua/50/53410/362635.html>.
13. Наливайко Л., Романов М. Поняття та ознаки прозорості в контексті євроінтеграції. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 5 (21). – С. 27-29.
14. Суровцева І. Ю., Николаєва В. І. Прозорість управлінських структур: шляхи інформаційної прозорості. *Менеджер*. 2016. № 1 (70). С. 55-61.
15. Зачосова Н. В. Куценко Д. М. Інформаційна прозорість як фактор впливу на процес управління економічною безпекою фінансових посередників. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/38595/1/60-62.pdf>
16. Ігумнов В. М. Основні напрямки дослідження прозорості. *Міжнародний бухгалтерський облік*. 2011. № 41(191). С. 47–53.
17. Дерій Ж. В., Завгородня Н. В. Прозорість інноваційної діяльності як необхідна умова існування та розвитку харчової промисловості України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2016. Вип. 1(2). С. 264-267. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2016_1\(2\)_47](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2016_1(2)_47).
18. Про відкритість використання публічних коштів : закон України від 11 лютого 2015 р. № 183-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text>
19. Про затвердження Порядку адміністрування єдиного веб-порталу використання публічних коштів: постанова Кабінету Міністрів України від 14.09.2015 № 694 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/694-2015-%D0%BF#Text>
20. Про встановлення переліку інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню банками України. Постанова Національного банку України від 15 лютого 2018 р. №11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011500-18>.
21. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996–XIV URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

22. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 156.

REFERENCES

1. Shkolnyk, I. O. (2018), *Transparentnist' publichnykh finansiv – protydiya koruptsiyi* [Transparency of public finances - combating corruption], Yaroslava Publishing House, Sumy, Ukraine.
2. Shkolnyk, I. O. Miroshnychenko, O.V. Ivanchenko, A. O. and Gavrish, Yu. S. (2020), "The current state of transparency of public finances in Ukraine", *Visnyk Sums'koho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomika*, vol.3, pp. 182–190.
3. Gorbata, L.P. (2018), "Information openness as a principle of activity of public authorities", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol.3. 125-130.
4. Yesimov, S.S. and Bondarenko, V.A. (2018), "Transparency as a principle of activity of public administration bodies in the conditions of using information technologies", *Sotsial'no-pravovi studiyi*, vol.1. 42-49.
5. Gorbunov, O.V. (2017), "International rating of openness (transparency) of the budget "Open Budget Index": Ukraine in the context of international comparisons", *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universyte-tu. Ekonomichni nauky*, vol. 32, pp. 12–27.
6. Malyshko, V.V. (2020), "Publicity and transparency of the budget process in Ukraine", *The 8th International scientific and practical conference "Perspective sofworlds cience and education"*, CPN PublishingGroup, Osaka, Japan, April 22–24, 2020, pp. 662–671.
7. Semchik, O.O. (2017), "Transparency as a principle of public financial activity in Ukraine", *Visnyk Chernivets'koho fakul'tetu Natsional'noho universytetu «Odes'ka yurydychna akademiya*, vol.3. pp. 30-40.
8. Latkovsky, P. (2019), "The principle of budget transparency as an important component of state security", *Yurydychnyy visnyk*, vol. 3. pp. 56–62
9. Demyanyuk, A.V. (2016), "Budget transparency and public participation in the budget process", *Ekonomika ta sus-pil'stvo*, vol. 6. pp. 317-320.
10. Robinson, M. (2006), "Budget analysis and policy advocacy: The role of nongovernmental public action", *IDS Working Paper*. 145-162.
11. Ukrainian language and culture portal. "Dictionary UA", available at: <https://slovnyk.ua/index.php>.
12. Slovopedia. "Dictionary of budget terminology", available at: <http://slovopedia.org.ua/50/53410/362635.html>.
13. Nalivayko, L. and Romanov M. (2016), "Concepts and signs of transparency in the context of European integration", *Jurnalul juridic national: teorie si practică*, vol.5, no.21. 27-29.
14. Surovtseva, I. Yu. and Nikolaeva, V.I. (2016), "Transparency of management structures: ways of information transparency", *Menedzher*, vol.1, no.70. 55-61.
15. Zachosova, N.V. and Kutsenko, D.M. "Information transparency as a factor influencing the process of managing the economic security of financial intermediaries", available at: <http://eprints.kname.edu.ua/38595/1/60-62.pdf>.
16. Igumnov, V.M. (2011), "The main directions of transparency research", *Mizhnarodnyy bukhholders'kyy oblik*, vol.41, no.191. 47-53.
17. Deriy, Zh.V. and Zavgorodnya, N.V. (2016), "Transparency of innovation as a necessary condition for the existence and development of the food industry of Ukraine", *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika*, vol.1, no.2. 264-267.
18. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The law of Ukraine "On Openness of Use of Public Funds", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text>.
19. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Procedure for administration of a single web portal for the use of public funds"", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/694-2015-%D0%BF#Text>.
20. National Bank of Ukraine (2018), "Resolution of the National Bank of Ukraine "On establishing a list of information subject to mandatory publication by banks of Ukraine"", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011500-18>.
21. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999). The law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
22. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The law of Ukraine "On Prevention of Corruption", *Ofitsyyny visnyk Ukrayiny*, vol.87. p156.